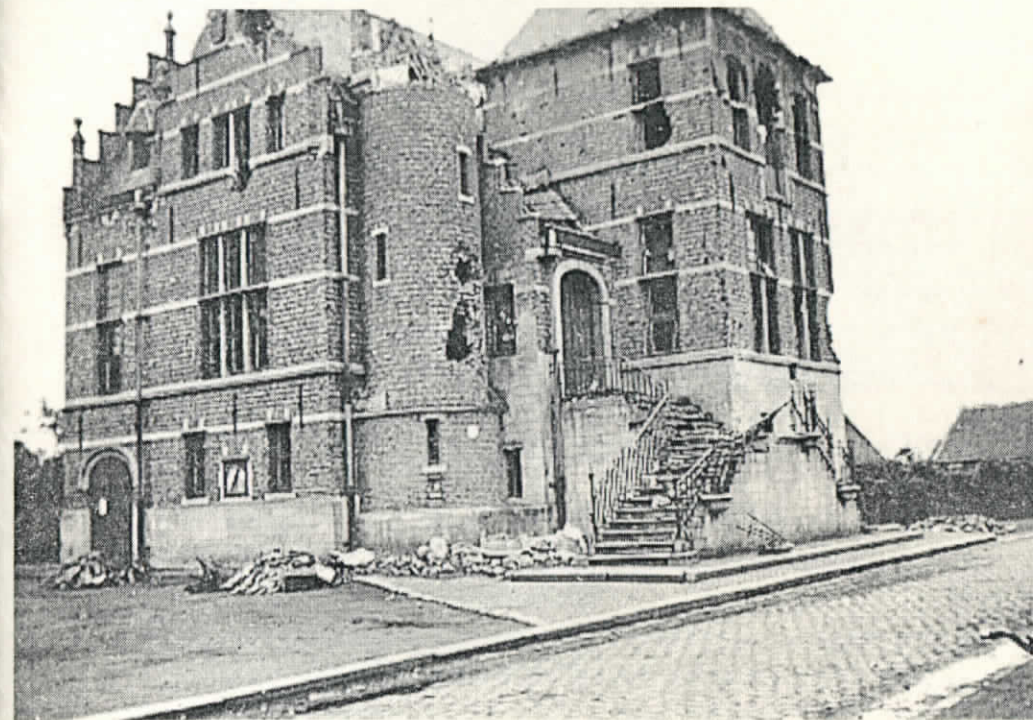

CORSENDONCA

Corsendonk® bier

Pater zacht en donker

Agnus pittig en blond

P208832
ISSN 0779-5785
Trimestriël tijdschrift
21ste jaargang
april-mei-juni 2003

v.u.: Roger Van Mierlo
Draaiboom 4
2360 Oud-Turnhout

Kantoor van afgifte : 2360 Oud-Turnhout

VOOR AL UW FEESTEN

ALTARIPA

Engelstraat 6 2360 Oud-Turnhout
Tel. 014/45.01.01

VERZEKERINGSKANTOOR

JAN AERTS

ALLE VERZEKERINGEN

St.-Antoniusstraat 20 2360 Oud-Turnhout
Tel. 014/42.30.92

© **CORSENDONCA** : Alle artikels overgenomen uit ons driemaandelijks tijdschrift moeten de vermelding "Uit Corsendonca" dragen, met de jaargang, nummer, pagina en de naam van de auteur.

Omslagillustratie : Het Oud-Turnhoutse gemeentehuis na de beschieting in mei 1940.

CORSENDONCA

Voorwoord.

Voor u ligt de " Militaire aanwezigheid in en om Oud-Turnhout, gedurende de jaren 1939-1944".

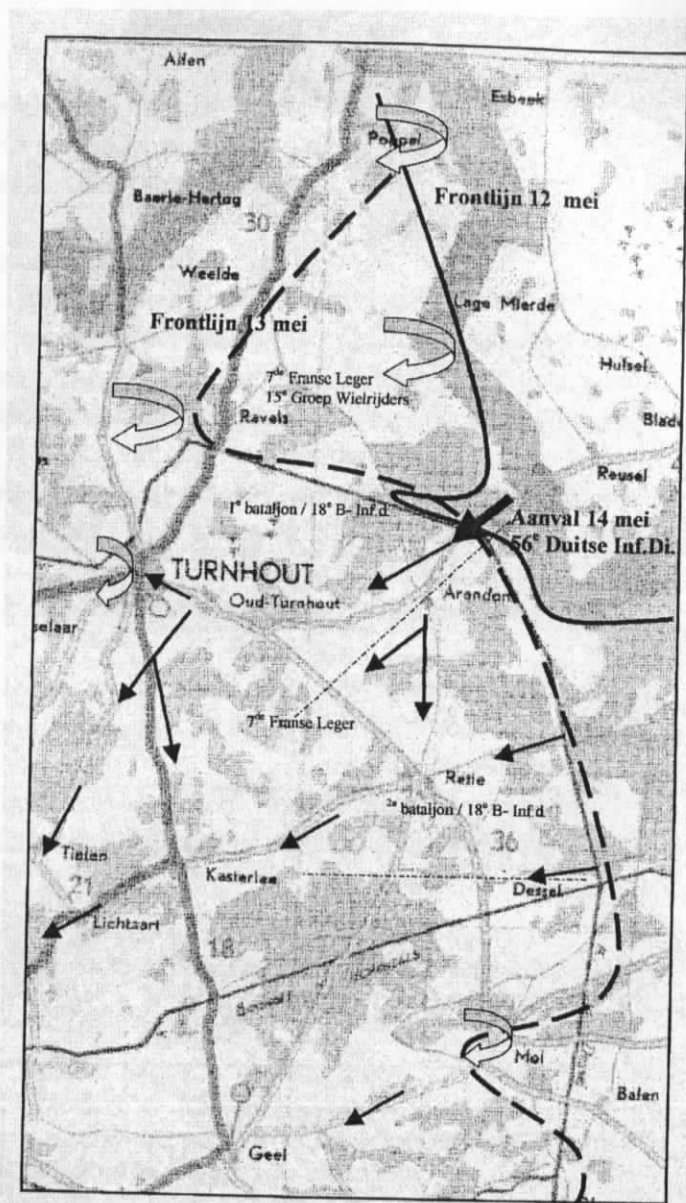
Dit is een bijdrage van onze medewerker Herman Van Eyndhoven. Herman heeft een interesse voor dit thema zoals geen ander. Hij heeft het dan ook volledig uitgespit en de velddagboeken nagetrokken en alles netjes genoteerd. Het geeft ons het verhaal weer zoals de Duitse troepen het destijds hebben neergeschreven. Bij het nalezen van dit werk kan je vaststellen dat het meer dan zo maar een boeiend verhaal is. Het is een stukje geschiedenis over de zwarte jaren in Oud-Turnhout.

We wilden u niets onthouden, vandaar geven we het werk integraal.

Het verhaal neergeschreven door de Duitse troepen is een interpretatie van de reporter zelf, mogelijk hebben enkele oudere inwoners andere indrukken beleefd.

In "Oud-Turnhout en zijn verleden 2" lees je de ervaring van een kroongetuige uit Oud-Turnhout, hier krijgt u de stelling van de militairen.

Jan Sels
Voorzitter Corsendonca.

Herman Van Eyndhoven Militaire aanwezigheid in en om Oud-Turnhout gedurende de jaren 1939- 1944

De beide wereldoorlogen hebben ook in onze gemeente sporen nagelaten. Dit artikel wil een inventaris maken van de legerbewegingen gedurende de Tweede Wereldoorlog op ons grondgebied. Soms betreft het hier linken met troepen die zich in andere gemeenten ophielden. Het gaat hier om beschrijvende en in tijd geplaatste informatie. Het militair-organisatorisch aspect staat centraal. Zo willen we een ander beeld geven dat naast de overleveringen en verhalen de geschiedenis van dit tijdsdeel helpen vervolledigen.

Van 1914 naar 1939: bouwen en bewapenen

Al vanaf 1927 was men beducht voor een inval vanuit Duitsland. In 1932 start de bouw van fortificaties en versterkingen vanaf Luik tot Antwerpen. Er ontstaan verschillende verdedigingsstellingen. Een honderdtal bunkers die door de Duitsers in 1917 zijn gebouwd, worden terug in gebruik genomen. In Oud-Turnhout gaat het over 4 bunkers die de laatste van de oude Hollandstelling uit 1917 vertegenwoordigden: één te Corsendonck, één te Stwg. op Zevendonck en twee op de grens met Turnhout aan de Parklaan. Het zijn 2 keer type-I "MG-Schartenstand" met open machinegeweer-opstelling en twee keer type-II met dezelfde opstelling, die eerder als magazijnbunker hadden gediend. Tussen Dessel en Turnhout worden er 23 nieuwe bunkers

gebouwd die het oppervlak van het kanaal moeten bestrijken, genaamd de "interbellum bunkerlinie". In het talud aan de linkerkant van het kanaal (zuidwaarts op de kaart) verschenen ze op maximum 600 meter van elkaar. Waas er een overgang was, werden méér bunkers voorzien (interval – of flankeringsbunkers). De muur aan het kanaal zelf was volledig gesloten. Aan elke zijkant was een getrapte schietopening om flankeringsvuur te kunnen geven. Zo schoot men gelijklopend aan de kanaaloever, terwijl de vijand aan de overkant het geschut niet kon raken. Elke bunker dekte méé de andere. Ze waren bestand tegen 150 mm geschut. (17) (52)

1939

Het Belgische Leger kondigt de mobilisatie af nadat Duitsland aan Polen op 1 september 1939 de oorlog verklaarde. 600.000 soldaten worden onder de wapens geroepen (1).

Belgische troepen komen door onze gemeente om de brug van Ravels te bewaken. De brug die over het kanaal Dessel-Schoten loopt, wordt ook voorzien van dynamiet (2). Zo gebeurde het bij elke brug aan het ganse kanaal. Een tijd van wachten en relatieve rust volgt. De oorlog wordt elders uitgevochten.

1940

Zich voorbereidend op een oorlog hadden de geallieerden en de Duitse legertop twee zeer verschillende strategieën ontwikkeld:

De geallieerde strategie

De Franse, Belgische en Britse legerleiding houdt rekening met een tweede "Schlieffen"-plan. Dit plan, genaamd naar de generaal die in de Eerste Wereldoorlog de Keizerlijke troepen door ons land liet trekken, behelst een zwaar-gewicht van de vijand in het Noorden van België. De legerleiding heeft het plan-D: bij een aanval worden troepen vanuit Noord-Frankrijk naar onze streek en Nederland gestuurd. Een andere deel zal de stelling Antwerpen – Leuven – Waver (– Namen) verdedigen. Een andere benaming was de "K.W.-lijn"(12).

Daarom wordt ook het gros van de geallieerde troepen in Frankrijk gestationeerd beginnend van de kust tot Sedan waar de Maginotlinie begint:

- Het Franse 7e Leger van Général Giraud (foto)– 7 divisies
- BEF o.l.v. General Gort - 9 divisies
- Het Franse 1e Leger onder Général Bilotte – 22 divisies

In het eigen land stelt het opperbevel ca. 24 divisies op het veld:

- 10 ervan beschermden de Maas en het Albertkanaal;
- 10 divisies zaten over het centrale gedeelte van het land
- 4 divisies waren in reserve

Nederland zet een 10-tal divisies in, waarvan het gros de Grebbe-linie tussen Amersfoort en 's Hertogenbosch moest verdedigen. Mocht het nodig zijn, dan zou het Franse 7^e Leger hen via Zeeuws-Vlaanderen te hulp schieten.

Duitse militaire plannen

Heel anders dan in de Grote Oorlog van 14-18 steunt het Duitse plan op een combinatie van verrassing, snelheid, vuurkracht en massale gemechaniseerde troepen. Het OKW (Oberkommando Wehrmacht) besliste om het plan Schlieffen van 14-18 aan te passen en het zwaartepunt van de aanval in de Ardennen te laten zijn. Daar werd het het minst verwacht. De aanval zou de forten van de Maginotlinie omtrekken en het geallieerde in twee snijden. Het bijgewerkte plan "von Manstein" voorzag een aanval in drie Legergroepen, van Groningen in Nederland tot Belfort tegen de Frans-Zwitserse grens.

Legergroep B:

- Denemarken – Aachen
- Gen. Von Bock
- 29 divisies

Legergroep A:

- Aachen–Luxembourg
- Gen. Von Rundstedt
- 45 divisies

Legergroep C:

- Luxembourg – Bazel
- Gen. Von Leeb
- 19 divisies

Von Bock

Von Rundstedt

Von Leeb

Een totaal van bijna 4 miljoen Geallieerde soldaten staat tegenover een totaal van 2,5 miljoen Duitse soldaten (3) (4) (5). En iedereen wachtte af, of niet...

Mei 1940

Detail uit kaart Belgische stellingen in mei 1940

Op de vooravond van de inval staan in de Antwerpse Kempen twee afdelingen van het Belgische IXde Legerkorps opgesteld:

- de 18^e infanteriedivisie van generaal Six (13) staat in een brede opstelling achter het kanaal te Turnhout. De Duitse bunkerlijnes van 1917 en de

Interbellum bunkerlinie worden bezet door het 3de Eskadron Mitrailleurs. (17). Tussen Turnhout en de Nederlandse grens opereert de 15de Groep Wielrijders. Het terrein aan de noordelijke kant aan Mol-Maat en Postel werd onder water gezet.

- De 11^e Infanteriedivisie opereert aan de kant van Dessel richting Mol.

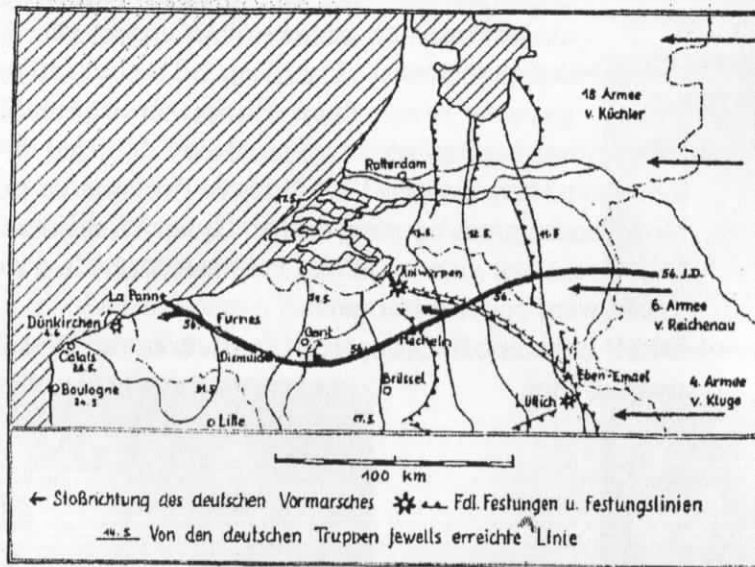

Koning Leopold III, opperbevelhebber met Generaal Van den Berghe, Hoofd Generale Staf van het Belgisch Leger.

CORSENDONCA

De Belgische soldaten graven zich over de gehele zuidelijke kant van het kanaal in. Vanaf het Geleg tot de brug bij Ravels wordt prikkeldraad gelegd. Het hele gebied is dan verboden voor burgers (36).

Aan de Duitse kant staat Legergroep B met het 6^e Leger van Gen.d. Art. Von Reichenau klaar. Daaronder valt het IX-Armee Korps (Gen.d. Inf. Geyer) dat de 56^e Infanteriedivisie opstelt om specifiek door onze streek te trekken. (44) Deze divisie is opgericht te Dresden op 26 augustus 1938, was in actie te Polen in 1939 en kende dus gevechtservaring. Niettemin waren er in verhouding vele nieuwe en jonge soldaten bij. In het verloop van de gevechtshandelingen zal dat een belangrijke factor gaan betekenen... (50)

Kaart uit het 'Kriegstagebuch' (oorlogsdagboek) van de 56e Infanteriedivisie.

Deze divisie nam op 14 mei 1940 de stad Herentals in.

← Stootrichting van de Duitse opmars.

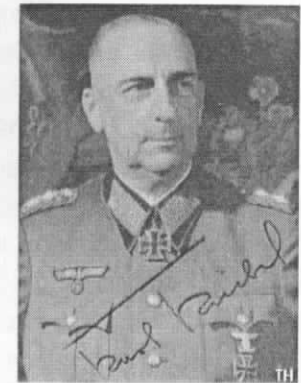
★ ★ Vijandelijke vestingen en versterkingswerken.

14.5. Door de Duitse troepen bereikte linie.

CORSENDONCA

Divisiekenteken
56de infanterie

Karl Kriebel,
Generaal 56^e Divisie

Vrijdag 10 mei 1940

Om 03.55 uur in de ochtend start de oorlog op het Westelijk Front (3). Het Duitse Leger zet zich op alle fronten in beweging. Legergroep B trekt Nederland en België binnen. Tussen 10.00 en 11.00 uur wordt de brug te Ravels over het kanaal met de voordien aangebrachte springstoffen tot ontploffing gebracht en volledig vernield. (2) (12). Deze brug was in 1908 in gebruik genomen. Ze was één van de toen zeldzame bruggen uit in voorgespannen beton in onze streek(14) (31). De werknemers van het pannenfabriek TTR worden huiswaarts gestuurd.

III/JG 51 met ME109 E te Frankrijk.
Bataljon gevormd uit I/JG 20 in september 1940.

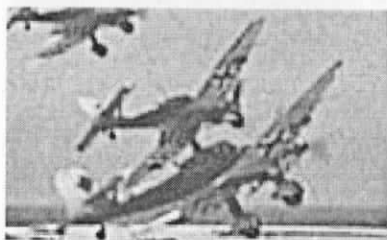
Werken is te gevaarlijk geworden (36).

Bommen vanuit Duitse vliegtuigen (Luftwaffe) richtten vernielingen aan te Turnhout, en doodden daarbij verschillende burgers (12). Het Turnhoutse ligt in de aanvliegroute naar Antwerpen en de Belgische kust voor een gedeelte van de 3500 vliegtuigen die de Luftwaffe voor Vlaanderen had voorzien (24) (25). Vanuit Duitsland worden gevechtsvliegtuigen van het 1^e bataljon gevechtswing 51 (of I/JG51) en I/JG20 ingezet. Zij gebruiken de Messerschmitt 109 type E.(51). Alle mannen tussen 16 en 35 werden via de radio opgeroepen om zich naar het opvangcentrum te Gent te begeven (33) (36).

Het Belgisch parlement keurt de wet goed die de overdracht van bevoegdheden in oorlogstijd regelt. Belangrijk is dat de hoogste ambtenaren van de ministeries wetgevende en uitvoerende macht krijgen. Ambtenaren werden gemachtigd om, als hun bazen niet te vinden of onbereikbaar waren, zelf de bevoegdheden van hun oversten uit te voeren. (37)

Zaterdag 11 mei 1940

Troepen van het Franse 7^e Leger die vanuit Nederland (c.q. de streek van Breda) komen, staan voor een vernielde brug aan het kanaal te Ravels. Via een westelijker gelegen verbinding moeten zij over het water zien te geraken (2).

JU87 in 'rotte' -vlucht.
Een rotte is een groep van 2 vliegers

Vanuit de lucht worden de Belgische en Franse militairen die zich over het grondgebied verplaatsen, onder vuur genomen door duikbommenwerpers van het type JU87 (36)

Op 11 mei komen aan de

Turnhoutse kant nog Franse troepen aan: lichte pantservoertuigen van het 1e D.L.M. van 4e Régiment Dragons Portés onder leiding van kolonel de Causans. Ze krijgen versterking van de voorhoede van de 9de D.I.M. Het zijn allen eenheden van het Franse 7e Leger.

Vanuit Nederland naderen de Duitse troepen: Eindhoven en Veldhoven worden ingenomen.

Zondag 12 mei 1940 - Pinksteren

Er hebben schermutselingen plaats tussen Duitse en Franse pantservoertuigen, te samen met artillerie- en mitrailleurbeschietingen. Het Duitse 3de bataljon van het infanterieregiment 192 is om 07.00 uur aan de grens met Postel om 14.30 uur te Reusel. De aanvallers die vanuit Poppel en Arendonk afzakken, worden verder door Franse gemotoriseerde troepen en de Belgische 18^e infanteriedivisie tot de volgende dag tegen gehouden. (13)

Het Staatsblad van zondag 12 mei publiceert een KB "houdende afbakening van het grondgebied in Legergebied en Binnenland". Onze gemeente hoort vanaf heden in het Legergebied (18).

Franse pantservoertuigen van het 13de en 14de Eskadron van het 4e chasseurs Portés zetten diezelfde dag verschillende aanvallen tegen Hooge en Lage Mierde in. Vijandelijke soldaten van het Machinegeweerbataljon 6 en met bataljons van infanterieregiment 171 maken een deel van de oostelijke oevers vrij. De felle tegenstand van de Belgische infanterie weerhoudt hen van een volledig succes. Door gebrek aan munitie wordt tegen de avond een verdere aanval afgeblazen. Sterke hinder aan de vijand wordt berokkend door verschillende artilleriebatterijen die soms gericht en dan weer onregelmatig de vijand bestoken. De Duitsers ervaren voor het eerst sinds

M.G. bat.6 te Arendonk op 12 mei aan een bunker aan de linkeroever na hun oversteek over het kanaal.

hun opmars een sterke tegenstand: goed uitgegraven stellingen, onder water gezette omgeving, de ondermijnde bruggen, de sterke bunkers, het Belgische en Franse artillerievuur doen hun werk.

In de nacht onderneemt de Duitse Luitenant Tasler van het 3^e bataljon infanterieregiment 192 de eerste overtocht: met 7 man zwemt hij over. Echter kan er geen materiaal overgebracht worden en moeten zij terugkeren. Een andere verrassingsaanval van infanterieregiment 192 loopt vast op Belgische en Franse tegenstand aan het kanaal en de weg Turnhout - Tilburg.

Gasalarm verstoort die nacht de weinige rust die de vijand gegund was. Echter blijkt het de geur van moerasplanten te zijn die de manschappen in paniek brengt. De vermoeidheid van 3 dagen opmars en een veldkeuken die maar niet arriveert, brengt spanning onder de manschappen. Ze moesten daarbij de nacht doorbrengen zonder een goede flankverdediging aan de kant van Poppel en een zwakke voorste linie aan het kanaal. Vanuit Machinegeweerbataljon 6 lopen verscheidene hulpvragen binnen om Franse aanvallen af te helpen slaan. (50)

Maandag 13 mei 194- Pinkstermaandag

In de ochtend van 13 mei waren op bevel van de Franse Colonel de Causans Hotchkiss-35 versie H-39 tanks van het Franse 7^e Leger – 4^e Cuirassiers en het 18^e Dragons vanuit Turnhout (en hun hoofdkwartier te Kasterlee) door de gemeente opgetrokken naar de streek van Mol (13) (33). Te Mol slaat de Franse genie een noodbrug over het kanaal aan het huidige Atoomcentrum. Tanks kunnen de eenheden van het IX Duitse Legerkorps van Gen. Geyer uit Mol teruggedrijven.. Er was echter nauwelijks infanterie meegekomen om het terug gewonnen terrein vast te houden. (13) Deze berichten brengen enige nervositeit bij de 56^e divisie met zich mee. Op bevel van diezelfde Colonel de Causans zal het 1e bataljon het kanaal houden vanaf Turnhout tot Voorheide (Arendonk). De Causans is oudgediende uit de Eerste Wereldoorlog aan de Marne. Het hoofdkwartier van dit regiment wordt in Oud-Turnhout gevestigd o.l.v. Commandant Amanrich. Gérard Amanrich wordt na de Tweede Wereldoorlog inspecteur-generaal van Cavalieriedepôts. Het 2e bataljon wordt rechts naar Dessel ingezet. De Belgische 18e ID komt eveneens onder bevel van de Franse Colonel. Dezelfde dag zijn er verschillende gevechtscontacten aan de ganse kanaaloever, doch

de Duitsers slagen er niet in om over te steken. Vooral het 1ste bataljon van De Causans heeft heftig vuur te verwerken. (33).

De nacht van 12 op 13 mei heeft de staf van de 56^e Duitse Divisie geleerd dat een eenvoudige opmars er niet in zit. De plannen worden bijgestuurd: er zal op deze dag vooral tijd gestoken worden om de oostelijke rechteroever van het kanaal volledig vrij te maken van vreemde troepen en de (eindelijk) gearriveerde zware artillerie op te stellen. Tevens zal het 192^e infanterieregiment enige vorm van rust gegeven worden. Dat regiment dat de speerpunt van de aanval moest zijn, had de voorbije 24 uur zoveel vijandelijke tegenstand moeten verwerken, dat de regimentscommandant om uitstel van de aanval verzocht. (50)

De zon komt stilaan op en de Duitsers wagen een overtocht over het kanaal. Soldaten van het MG.Bat.6 en Verkenningsseenheid 25 (Aufkl. Abt. 25) wagen een oversteek. Na het doelschieten door Artillerie-eenheid 156 wordt de aanval om 06.00 uur ingezet. Deze speciaal hiervoor samengebrachte gevechtsgroep is uitgerust met halfrupsvoertuigen, verkenningsvoertuigen, vrachtwagens, boten, genisten, mijnenopruimploegen (pionier-bataljon 156). Het voor de Duitsers onoverzichtelijk landschap (door de vele onderwaterzettingen) en de stevige Belgisch-Franse tegenstand houdt hen van een oversteek af. Een zestal bunkers worden uitgeschakeld, doch er blijven er genoeg om hinderlijk flankeringsvuur te blijven geven. Melding wordt gemaakt van een versterkte artillerie-aanval op hun posities vanuit de Belgische zijde. Om een verdere aanval beter te laten lukken, willen de Duitsers hun artillerie kunnen richten. De bevelhebber van infanterieregiment 171, kapitein Schmidt, neemt de

dynamietfabriek van Arendonk voor dat doel in. Niettemin slaagt de Belgisch-Franse artillerie erin om een hele reeks belangrijke Duitse wapens onder vuur te nemen en daardoor hun aanvoer of opstelling danig in de war te sturen. (50)

De nacht is erg onrustig. Een aanval doet het infanterieregiment 192 direct terugplooiën. De manschappen zaten aan de grond: sinds dagen geen warm eten, nauwelijks slaap, twee dagen felle aanvallen, het eerste vijandelijke artillerievuur, valse gasalarmen, en mislukte aanvallen deed paniek ontstaan. De regimentscommandant Oberst Wolff en de bataljonscommandanten moeten persoonlijk de rust komen herstellen.

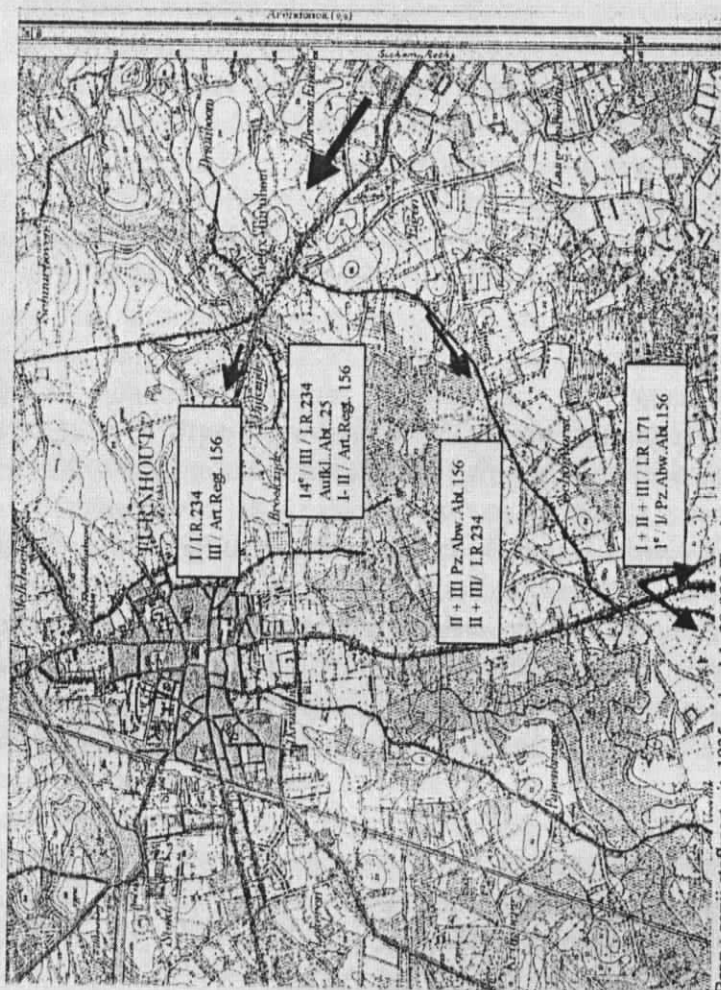
De laatste, en ook mislukte, aanval van die dag zal door Verkenningsseenheid 25 worden uitgevoerd. Om 21.00 uur tracht de eenheid vanuit Ravels het kanaal naar Oud-Turnhout over te steken. Men stuit er echter op felle tegenstand.

Het divisiecommando tekent die dag een uitgebreid aanvalsplan uit: er zal de volgende ochtend een zwaar artillerievuur gelegd worden op de kanaalstellingen. Verschillende legeronderdelen zullen oversteken en de artillerie zal het vuur stelselmatig voor de bevriende troepen uit leggen, opdat men zo de Belgen en Fransen kan verjagen. De vier artilleriebataljons krijgen 4472 vuurhulzen om in 3 kwartier op een front tussen Turnhout en Postel neer te laten komen. Hiervoor moest een speciale aanvoeringspanning van Duitse zijde opgebracht worden. (50)

Dinsdag 14 mei 1940

In de vroege ochtend betrekken Duitse infanteristen van de 56^e D-ID nog steeds stellingen aan het kanaal Turnhout – Hasselt. Gezien de weerstand van de Belgische en Franse troepen in de

Posities van de Duitse legeronderdelen in de late namiddag van 14 mei ten tijde van de schietpartij.

Bron: copij staafkaart uit 1935 schaal 1:20.000 Turnhout - nr. 8/8 - NGI 2001

zone Malle- Merksplas – Ravels – Poppel groter is dan verwacht, wil men met een omtrekkende beweging via Arendonk- Oud-Turnhout richting Antwerpen vorderen.

De situatie te Mol is zoals verwacht niet houdbaar en generaal Six trekt in de voormiddag de 18^e Infanteriedivisie terug naar stellingen op de verdediging Antwerpen (14). De Franse Colonel de Causans wordt in de nacht ingelicht dat de druk van de vijand te sterk wordt, en dat op bevel van de Franse Generaal Picard de troepen moeten terugtrekken. Vanuit Oud-Turnhout vertrekt het 1^e bataljon via Turnhout naar hun stellingen op de lijn Sint-Lenaerts - Oostmalle.

Nog voor het ochtendkrieken schuiven de Duisters zich naar hun aanvalsposities. Om 07.45 start de vijandelijke artilleriebeschieting. Het 1^e bataljon infanterieregiment 171 leidt de speerpunt van de aanval en kan al om 8.15 met rubberboten van Pioniers-bataljon 156 de overkant van het kanaal bereiken omgeving Voorheide. Het 2e en 3de bataljon volgen in hun sporen. De divisonele gevechtsstand verhuist van de Rytsche Heide in Reusel naar de brug aan Voorheide. Daar ontstaat een verkeersfile: tegelijk als men een militaire brug slaat, worden voertuigen, paarden en manschappen overgezet die over deze éne weg voorwaarts moeten geraken.

Zonder voertuigen bereikt infanterieregiment 171 via Oud-Turnhout om 13.00 uur Zevendonk en om 18.00 uur Kasterlee. Infanterieregiment 192 vordert door Schoonbroek naar Retie. Een licht pantservoertuig van de Franse 7e Dragons wordt te Schoonbroek omsingeld en tracht tevergeefs al heen –en– weer rijdend te ontkomen. De bestuurder zal sneuvelen. (33). De weg van Retie naar Kasterlee is door ontploffingen onbruikbaar geworden voor voertuigen. (50)

Frans Jonckers

Leo Peeters

Peer Jansen

Frans Jonckers, Leo Peeters en Peer Jansen worden op het dorpsplein neergeschoten. Frans Jonckers en Leo Peeters zijn dodelijk getroffen. Peer Jansen overleeft bij wonder deze slachtpartij.

En dan leiden de omstandigheden naar het drama op het dorpsplein...

De schietpartij op het dorpsplein – 2 versies

Te Oud-Turnhout worden burgers gedood en het gemeentehuis omstreeks 17.00 uur beschadigd. Enkele Duitse soldaten bedrinken zich, verzamelen tientallen burgers en schieten op het dorpsplein Frans Jonckers en Leo Peeters dood. Peer Jansen overleeft het schieten. In het dorp komen ook Florent Joosen, Louis Govaerts en Jan Poels om het leven. In Arendonk hadden Duitsers zich na de ongemeen felle strijd danig bedronken, dat bij de aankomst in Oud-Turnhout verschillende soldaten er toen al beschonken bij liepen. Een Duitse officier greep naderhand in, en leidde de moordende soldaten naar Turnhout. Daar zijn ze ondervraagd en zouden ze mogelijks op bevel van deze officier later zijn geëxecuteerd (34) (38).

Het Duitse verslag spreekt niet over dronken soldaten en niet over enige represaille ten opzichte van zijn soldaten. (49). Vier belangrijke Duitse legeronderdelen van de 56^e infanteriedivisie zijn aanwezig als het dodelijk schieten op de markt plaats vindt: infanterieregiment 234, Verkenningsseenheid 25, Pantserafweereenheid 156 en Artillerieregiment 156.

In de morgen was infanterieregiment 171 met zijn voorste gelederen zowat als eerste troep de gemeente doorgetrokken. Om 13.00 uur bevonden deze soldaten zich al te Zevendonk. De weerstand van de Franse troepen bouwde zich plots op en gaven onverwachte problemen.

Beschietingen vanuit het begin van de Otterstraat te Turnhout op soldaten van het Duitse infanterieregiment 234 leidde tot zenuwachtigheid. Drie Franse verkenningsvoertuigen openen

Florent Joosen

Jan Poels

Stina Meeus bij haar
huwelijk op 18 mei 1937

Ook Jan Poels, Florent Joosen en Stina Meeus werden het slachtoffer van deze waanzin.

Jan Poels werd neegeschoten in zijn tuin bij zijn schuilkelder.

Florent Joosen op straat toen hij de paarden wilde laten drinken.

Stina Meeus op de steenweg op Zevendonk waar ze doodbloede nadat een Duitse soldaat haar in het been had geschoten en niemand om hulp durfde te gaan.

Feldwebel Hillebrandt is één van de Duitse soldaten van het 1ste bataljon van het 234ste infanterieregiment dat in Oud-Turnhout richting Otterstraat trok en daar beschoten werd.

later in de namiddag tussen Turnhout en Oud-Turnhout het vuur op Pantserfweereenheid 156. Er vallen dadelijk 4 zwaar gewonden aan Duitse zijde. De eenheid situeert zich in de late namiddag dan ook tussen Oud-Turnhout en Schorvoort.

Verkenningseenheid 25 heeft diezelfde dag het speciale bevel om zo snel mogelijk de weg naar Oostmalle te nemen en de verkenning tot aan het Albertkanaal uit te voeren. Zij maken melding van problemen in het dorp. Hun overste, Oberstlt. (kolonel) Rodt, komt tussenbeide, stopt het geweld en zorgt dat het

dorp door andere eenheden wordt bewaakt.

“Om 15.45 uur treft de eenheid met zijn voorste gelederen de 14^e compagnie / infanterieregiment 234 in Vieux-Turnhout en wordt daar in straatgevechten verwickeld. Door het ingrijpen van de kommandant van verkenningseenheid 25 wordt het schieten beëindigd, de burgemeester als gijzelaar vastgezet. Melding aan de divisie. De eenheid trekt snel, de 14^e compagnie / infanterieregiment 234 achterlatend, door Turnhout naar Oostmalle.” (50)

Dit is de eerste keer dat er van moeilijkheden in het dorp wordt melding gemaakt. Verkenningsseenheid 25 kan als eerste om 14.00 met zijn voertuigen gebruik maken van de aangelegde brug over het kanaal te Voorheide. Ze rijden zoals het velddagboek vermeld verder door het dorp en Turnhout, totdat hun opmars om 17.00 uur te Vlimmeren door 15 Franse pantservoertuigen wordt tegengehouden. De eenheid plooit zich na een fel doch gewonnen gevecht terug naar Oud-Turnhout, en vraagt er om 18.00 uur aan artillerieregiment 156 pantserafweer –en artillerieondersteuning. De regimentscommandant laat enkele stukken aan de uitgangen van het dorp in stelling brengen. Tevens worden er pantserafweerpakketten (PAK) naar de eenheid gestuurd.

De derde speler is die dag al geruime tijd in het dorp, zoals Verkenningsseenheid 25 meldt. In het velddagboek geeft het regiment het relaas van wat het eerste conflict tot stand brengt:

“Infanterieregiment 234:

Het regiment bereikt tijdens de opdracht om infanterieregiment 171 te volgen, om 10.15 Voorheide, waar het regiment met oversteken begint, omdat de brug nog in aanbouw is. Om 12.00 uur is het I-ste bataljon overgezet. Om 12.15 gaat het bataljon over Arendonck op Turnhout aan. Tegen 15.00 uur, het gehele regiment had ter zijner tijd over de klaar gemaakte brug het kanaal overgestoken, start het regiment de opmars naar Turnhout. Hier sneuvelt een officier die, vooruitgegaan ter verkenning, in gevecht met een vijandelijke gepantserde verkenningswagen was geraakt.. Omdat het I-ste bataljon in huis-aan-huis gevechten in Turnhout

verwikkeld geraakt, wordt door het regiment de beide ander bataljons in Vieux-Turnhout naar Schorvoort afgeleid.” (50)

Om het geheel rond te maken is er nog de laatste belangrijke speler in het dramatische verhaal op het dorpsplein die het dorp moet naderen: artillerieregiment 156.

De eerste infanterietroepen zijn al een heel eind gevorderd: Infanterieregiment 192 steekt om 10u30 het kanaal over, gaat via Arendonck-Voorheide, Schoonbroek naar Retie en bereikt om 15.00 uur Herentals. De divisiebevelsstaf had ondertussen berichten gekregen dat de situatie bij Zevendonck er onduidelijk was. Om de infanterie artilleriesteun te kunnen bieden, moesten de stukken dan ook zo snel mogelijk de troepen richting Turnhout volgen. Deze tocht begint al bij een zenuwachtige regimentscommandant van artillerieregiment 156:

“De regimentscommandant is weinig opgewekt met het idee dat bijna de ganse artillerie met zeer geringe afstand tussen de flanken op mars door een nog onbestreden Turnhout zou moeten rijden. Er was echter geen keuze. Op gezag van de divisiecommandant wordt hem de machtiging verleend om zich de bij Turnhout bevindende infanterie-onderdelen indien nodig voor de bescherming van de artillerie onder zijn commando te stellen. Als de regimentscommandant om 18.00 uur naar Vieux-Turnhout komt, bereikt hem de hulpoproep van de Verkenningsseenheid voor pantserafweerpakketten, omdat de eenheid sterke pantsereenheden voor zich heeft. De net toevallig aankomende Ia zet dadelijk een pantserafweercolonne van Pantserafweerbataljon 156, die van zijn compagnie afgekomen is, naar Verkenningsseenheid 25 in mars. Nadat van 3

verschillende zijden melding is gemaakt dat vijandelijke pantserwagens in de buurt zijn, wordt er van het III-de bataljon enkele stukken aan de uitgangen van Vieux-Turnhout in stelling gebracht. Een compagnie van infanterieregiment 234 neemt de infanteriebescherming over. “ (50)

Er bevinden zich op dat moment honderden Duitsers in het dorp die, verrast door de onverwachte tegenstand van opmarsroute moeten veranderen. Het drama begint...

“Plotseling valt er vanuit een huis een schot, dat het teken is voor een grote schietpartij. Eén huis, van waaruit foutloos gericht vuur kwam, wordt met een geschut in brand geschoten. Op de marktplaats werden enkele bewoners als gijzelaars samengehouden. Omdat het schieten niet ophoudt, worden drie weerbare mannen neergeschoten. Bij een rustigere beschouwing van de dingen staat vast: uit verschillende huizen is schijnbaar door enkele achtergebleven soldaten geschoten geweest. De groep soldaten was opgewonden en schoot meestal zin – en doelloos.”(50)

De richtlijnen die vanuit het Opperbevel waren uitgevaardigd, lieten toe dat er gijzelaars genomen mochten worden als de omgeving zich vijandig gedroeg (50). Het velddagboek vermeldt dat het de jonge soldaten zijn die in paniek sloegen. Het was in het begin moeilijk om terug gezag vanuit het divisiecommando aan het regiment op te leggen. Verkenningseenheid 25 moet die klus klaren terwijl ze zelf onder vuur liggen. Het velddagboek laat tussen de regels lezen dat de officieren van deze eenheid er zeer verveeld mee zitten

dat een groep soldaten aan hun gezag is ontsnapt. Zij was echter te Schorvoort en hoorde pas na enige tijd van het probleem en dan pas kon Rodt terugkeren en ingrijpen. Daar lagen de Duitsers ondertussen ook al onder vuur uit huizen en heggen, waardoor er een situatie was ontstaan die de jonge soldaten in paniek bracht. De weerstand van de voorbije dagen had hen oververmoeid en daardoor voor elke paniek vatbaar gemaakt. Het velddagboek vermeldt als laatste over de feiten dat pas bij het vallen van de avond de rust bij de soldaten hersteld kon worden. (50)

Woensdag 15 en donderdag 16 mei

De troepen van De Duitse 56^e ID en hun collega's van het meekomende 216^e ID verlaten de streek. Zij vechten zich verder via Lier en Herentals naar het Antwerpse (13) (52). De krijgshandelingen zijn in onze streek ten einde. Het luchtruim blijft beheerst door het I/JG51 en I/JG20/jafü2 met hun Bf109E-gevechtsvliegtuigen. Beide jagdgeswader gebruiken vanaf 15 mei de luchthaven van Eindhoven. Bij de verdere verovering van het land verhuist I/JG51 op 25 mei naar Antwerpen. (51)

Het belang van de strijd

De strijd rond het kanaal tussen Turnhout en Mol was niet onbelangrijk: deze gaf verschillende troepen de kans om zich terug te trekken. Op het moment dat de Duitsers aan het kanaal proberen over te steken, staan andere vijandelijke soldaten bijna aan de poorten van Antwerpen en Brussel. Er waren weinig verdedigingspunten die zich 4 dagen op dezelfde plaats hebben kunnen handhaven. Er werd aan de vijand ook het verlies van tientallen soldaten toegebracht. (33).

De verdere tocht van de 56° Duitse infanteriedivisie in België

De twee Duitse infanterieregimenten van de 56° D-ID die door Oud-Turnhout trokken, leggen nog een hele weg af. Op 17 mei passeert men Mechelen en overschrijdt de KW-linie. Vervolgens naar Aalst en zo naar Gent. Te Gent zal de Duitse General Geyer de overgave van de aldaar aanwezige troepen regelen. Aldaar ziet de Belgische luitenant-generaal Six de officieren die de strijd tegen zijn soldaten in het Turnhoutse aanvoerden. Samen met koning Leopold III wordt besloten dat het Belgische Leger de stad verlaat.

De 56° D-ID trekt verder westwaarts. Bij het afwateringskanaal te Meigem staat het I/I.R.192 met hun Duitse Major-General Kriebel op zaterdag 25 mei tegenover het Belgische 15° Linieregiment. Samen met Aufkl.Abt.25 zullen ze met moeite het kanaal oversteken. Op 26 mei worden ze daar door de 225° D-ID afgelost. Dan krijgen zij orders om samen, geholpen met PZ.Jäg Abt. 563 via Torhout naar Nieuwpoort op te rukken. Om 15 uur vertrekken ze te Torhout, drie uur later bezetten ze Slijpe en Beerst bij Diksmuide.

Van het I/I.R.192 sneuvelen in een heftige confrontatie met Franse troepen diezelfde dag te Furnes (bij Veurne) 34 soldaten en officieren). Het MG-Bat. 6 doet méé aan die strijd.

De dag daarop steken ze met vlotten te Keiem (boven Diksmuide) de IJzer over. Voor verschillende oudere soldaten van de 56° D-ID, Aufkl.Abt. 25 is dit het punt waar zij ook als Ulaan (ruiter) bij de Reichswehr in Wereldoorlog I passeerden. Toen echter konden ze de IJzer niet over..(13). Verder hoeven ze niet meer te vechten. De dag daarop capituleert het Belgische Leger.

En verder in 1940

Militair en burgerlijk bestuur

Op 18 mei 1944 legt het Belgische Leger de wapens neer. Verschillende weken zullen vijandelijke troepen en voertuigen vanuit Arendonk via Oud-Turnhout naar Turnhout trekken, en vandaar verder (33) (37).

In tegenstelling tot andere landen, wordt het Duitse bestuur over onze gemeente waargenomen door een militair bestuur.

Gen Von Falkenhausen is de bevelhebber over het militair gebied Noord-Frankrijk – België.

Von Falkenhausen

Hij leidt de drie poten van het bestuur: het algemeen militaire, het bezettingsleger voor 'dit' gebied en de administratie. Via 5 Oberfeld-kommandanturen brengt hij structuur in zijn gebied.

Het Duits militair (burgerlijk) bestuur zal via het Militärverwaltung worden gestuurd. Eggert Reeder, SS-Brigadeführer, voert hier het bevel over (37) (41). Volgens de op 10 mei gestemde wet kwam het bestuurlijk gezag bij de

secretaris-generaals van de ministeries terecht. Zij kregen de beleidsverantwoordelijkheid. (37). De regering was immers op 16 mei naar London gevluht.

Tenslotte komt Vlaanderen onder de naam "Westmark" als 4° van de 23 SS-Oberabschnitte in de aparte organisatiestructuur van de SS. De politionele bevoegdheid komt hier te zijn.(40) Turnhout krijgt een plaatselijke Ortskommandantur (als tegenhanger van de burgemeester). Door zijn belang voor de

streek wordt het een Standortkommandantur 520 dat afhangt van de grotere Feldkommandantur (als tegenhanger van de provinciegouverneur) te Antwerpen op de Meir nr. 24. De Duitser Dr. Opperman komt aan het hoofd ervan. (47) De Feldgendarmerie is de militaire politiemacht van de Wehrmacht die de politietaken, samen met de Hilfsfeldgendarmerie en later de Zivilfahndungsdienst op zich nemen.

Oud-Turnhout krijgt een plaatselijke Ortskommandantur. Dit is echter, zoals de hele omgeving samen met Herentals, afhankelijk van de orders van de Standortkommandantur 520 van Turnhout. (44) Deze gaf zijn orders aan het gemeentebestuur dat in moest staan voor de opeisingen van gebouwen, het onderhoud ervan, de inkwartiering van troepen enz.. Gemeentelijke administratie, burgemeester en gemeenteraad moesten van de Belgische overheid aanblijven. De Wet Bovesse van 05 maart 1935 regelt deze verplichting, of er moest een ander bevel worden gegeven. De wet werd gebouwd op een internationaal verdrag uit 1907, gesloten op de 2^e Vredeconferentie te 's Gravenhaege.

De Militärverwaltung neemt als een der eerste taken op zich na te gaan wie van burgemeesters en schepen tijdens de meidagen hun post hadden verlaten. Op 12 juli 1940 start deze commissie met haar werkzaamheden (37) (47) Een commissie zocht ook uit waarom. In Oud-Turnhout bleef iedereen aan. Burgemeester Jan Roes, die al van 1939 de gemeente leidde, en de gemeenteraad, mochten blijven zitten.

Verder legde het Burgerlijk-Mobilisatieboekje vast dat de ambtenaren (volgens artikel 42 tot 56 van het Reglement dat aan deze Conventie was toegevoegd) zonder weerstand tegen de bezetter hun taak dienden te vervullen. Wat er ook in stond

was de plicht van de bezetter om orde en publiek leven te laten verlopen zonder de nationale wetten van het bezette land te schenden. Echter van zodra de Duitsers vonden dat het bestuur zich niet naar hen schikte, gebruikte ze deze artikels om zelf maatregelen uit te vaardigen ... om diezelfde orde te 'herstellen' (37).

De bezetter zag méér in het unieke gezag van de burgemeester en liet in een Besluit van 31 december 1940 vastleggen dat burgemeesters voortaan buiten de gemeenteraad mochten worden verkozen. Beslissingen mochten soms op eigen houtje genomen worden. Rekenschap afleggen aan de gemeenteraad was niet meer nodig. (47).

Vanuit het provinciaal bestuur wordt op 25 mei 1940 het brood gerantsoeneerd. (47) Eén der belangrijkste taken was en zou blijven: voedsel voor de bevolking!

Het politionele werk komt volgens de Verdragen van 's Gravenhaege onder verantwoordelijkheid van de bezetter. Agenten van de gemeentepolitie hoorden samen te werken met:

- de Duitse politiediensten uit het Rijk.
- de Feldgendarmerie (militaire politie).
- de Geheime Feldpolizei (para-militaire politie van het Rijkswaterstaat van Binnenlandse Zaken).
- de Sipo-SD of Sicherheitspolizei (door de SS geleide Veiligheidsdienst van het Rijk oftewel RSHA) waaronder de Gestapo als politieke, en de Kripo als criminele politie onderdeel zijn.
- de Abwehr of contra-spionnagedienst van de Wehrmacht

In kasteel "De Lint" (later afgebroken) vestigen de Duitsers een administratieve dienst. (35) (37) (39) (40).

Ter plaatse wordt de Passieve Luchtverdediging die door de Belgische overheid was ingericht, door de Duitsers overgenomen. De controle wordt door een Duitse Luftshutzoffizier waargenomen. (12) Het is een soort Civiele Bescherming die tot doel heeft enkel burgers te helpen.

Benzine raakt op de bon. Wagens reden op houtskool, de stoomtram op kolen van slechte kwaliteit. Radio luisteren was verboden. Ontspanning bestond uit toneel, film, bonte avonden en dans (36).

1941

De bezetting gaat verder. De Duitse troepen zijn op vele fronten aan de winnende hand. De geallieerden beginnen hun bombardementen op het Westelijk front en Duitse steden te verhogen. Sommige vliegroutes liggen boven onze streek. Enkele vliegtuigen worden neergehaald: een Brits toestel stort neer op de baan Retie-Arendonk. 5 bemanningsleden geven zich in het gemeentehuis van Oud-Turnhout over aan de Duitsers (12). Om de geallieerden het aanvliegen naar Duitsland te bemoeilijken, wordt vanaf november 1941 een verplichte totale verduistering opgelegd. (47) Het niet naleven ervan kon betekenen dat electriciteit werd afgesloten, of de in beslagname van het voertuig dat de overtreding maakte.

Reeder was niet tevreden over de volgzzaamheid en initiatiefname van de plaatselijke besturen. Hij vaardigt een maatregel uit om de vaak oudere burgemeesters en gemeenteraadsleden eruit te wippen: zij die 60 jaar worden, moeten opstappen. Op deze manier verlost de bezetter zich eveneens van drie lastige Secretaris-Generaals die het bezettingsbeleid niet gunstig gezind waren. (Verordening van

07 maart 1941). In april 1941 legt de Militärverwaltung een verbod op tot vergaderen van de gemeenteraden. De bevoegdheden van de burgemeester worden vergroot: een besluit van 28 mei 1941 doet de bevoegdheden van de gemeenteraad overdragen naar het College van burgemeester en schepenen. Binnenlandse Zaken stelt de schepenen aan, de Secretaris-Generaal van BZ benoemde ontvanger, secretaris, adj-commissaris van politie en de gemeenteonderwijzer(s). (37) (47). Het is duidelijk dat de greep op het plaatselijk bestuur door de bezetter wordt vergroot.

1942

Voedsel wordt vanaf 1 januari 1942 gerantsoeneerd. In Nederland wordt via smokkelen voedsel aangehaald. Duitse grensoldaten knepen een oogje toe als er wat voor hen bij kon zijn. De controle op de tram levert onherroepelijk inbeslagname op (36). Van gezinnen wordt ook een aantal kilo koper of non-ferro geëist, zoals fietsen. Fietsen reden met slechte, "volle" banden. Het licht moest blauw zijn en afgedekt met een plaatje met daarin een gleuf om de stralen door te laten. Burgerwacht loopt controle om toe te zien op stroperij of het onrechtmatig rooien en oogsten.

Stilaan wordt ook de verplichte arbeid ingevoerd, omdat de vrijwillige arbeid in Duitsland onvoldoende mensen oplevert. Vanaf maart 1942 werd het systeem ingevoerd en met deportaties effectief uitgevoerd vanaf 6 oktober 1942. De Belgische administratie is met de organisatie belast. Ambtenaren moeten kiezen of ze iemand al dan niet opeisen. (37). Politie mensen moeten voor de Werbestelle deze mensen aanhouden, doch weigerden massaal.

In de Ortskommandantur Turnhout vertrekt op 15 januari 1942 bevelhebber Dr. Oppermann .

De Wehrmacht stationeert eenheden van het Duitse Afrika-Korps, de DAK-999, in Maria- Ter-Heide, Kapellen, Westmalle, Oostmalle, Herentals en Turnhout. Deze troepen vertrekken in februari 1943 naar Tunesië.(44)

1943

De Kempen wordt gebruikt om een nieuwe SS-divisie op te richten: de 12^e SS-Panzer-Division "Hitler Jugend"(oftewel SSHJ) . (8) Zij heeft haar opleidingsplaats in de kazerne Majoor Blairon en kazernes te Antwerpen. Het gaat hier om knapen van 17-18 jaar oud die rechtstreeks uit de Hitlerjugend kwamen. De 12^e SS-Flakabteilung krijgt standplaats Herentals.

Domein "De Lint " wordt door de Waffen-SS als oefenterrein, inkwartieringsplaats en cinemazaal gebruikt. Er zou tijdelijk een erg hoge Duitse officier hebben verbleven, bewaakt door verschillende wachtposten. Mondelinge bronnen geven aan dat het mogelijks Reichsführer-SS Himmler was die op bezoek was.(38) Deze informatie wordt bevestigd door ooggetuigen uit Turnhout. Zij zagen zijn aankomst in de Gasthuisstraat. Om de 10 meter stond een gewapende SS-er. (45) Himmler was de hoogste verantwoordelijke van de SS, en één de machtigste mannen van het Derde Rijk. Het is niet ondenkbaar dat hij de 12e SS-Pz.Div HJ in opbouw kwam inspecteren. Een andere reden van zijn bezoek is mogelijks de hervormingen van De Waffen-

Kenteken SS
Panzer-Division
Hitlerjugend

SS-reichsführer
Himmler

SS van 1943 in het kader van besprekingen met Leon Degrelle over diens overgang van het leger naar de SS (7).

Het gezin Misonne, dat in De Lint woonde, is verplicht te verhuizen naar hun buitenverblijf aan de Echelenkuil (38) . De schade die de bezetter (en later Poolse en Canadese soldaten) hier aanrichten, doen beslissen het gebouw na de oorlog af te breken en te vervangen (35).

De plaatselijke controle wordt door de Feldgendarmarie uitgevoerd, als onderdeel van de Wehrmacht. Omdat het zoeken naar jonge mannen om te gaan werken in Duitsland beter zou lukken, worden Belgische mensen gerekruteerd en ingeschakeld bij de Felfgendarmarie en de Wehrmacht. De politiediensten hebben na vele incidenten de 'vrijstelling' gekregen om hieraan mee te moeten werken. Daarvoor is einde 1943 een

Domein "De Lint" tijdens de oorlogsjaren

Zivildienst opgericht De Oud-Turnhoutenaars Jan van der Avoort en Frans Van Goubergen komen zo in maart 1943 te Berlijn terecht (33) (37).

De SS licht via zijn SD de gezindheid van alle burgemeesters door. Ook Oud-Turnhout wordt bekeken (37).

Vanuit de lucht wordt onze streek een belangrijke aanvliegeroute voor bombardementsvluchten boven het Duitse Derde Rijk. Op deze manier wordt het luchtafweer boven Antwerpen en Hasselt vermeden op weg naar het Rührgebied waar het gros van de industrie is. Te Gerhagen (Olen) staat echter een stevige FLAK-batterij met 88 mm-kanonnen, net zoals te Kasterlee. (42) (44). Op 17 augustus 1943 vliegt de 4^e Amerikaanse Bombardementswing naar Schweinfurt. Op 14 oktober komt de Amerikaanse luchtmacht weer over met zijn 1^e, 2^e en 3^e Air Bombardement Division voor een tweede vlucht op Schweinfurt (26). De toestellen worden waargenomen in Lichteart en daar gefotografeerd, enkele minuten voordat ze boven Oud-Turnhout vliegen. (42).

Vanaf 30 juli gooien de geallieerde vliegtuigen in het arrondissement Turnhout tinhoudende zwarte stroken papier neer. Dit is bedoeld om de Duitse Würzburg-radars in de war te brengen. (47).

1944

Het is op 06 februari 1944 dat GFM Heinz Guderian en Oberstgruppenführer und Generaloberst der Waffen SS Sepp Dietrich (I.SS-Pz.Korps) tesamen de Hitlerjugend in opbouw bezochten. Het geeft aan hoe belangrijk de nieuwe troepen worden geacht. Guderian is de pionier van het Duitse pantsersleger; Dietrich de

Sepp Dietrich

opperbevelhebber van alle Waffen-SS-troepen. Een andere spilfiguur van het Derde Rijk komt meermaals langs in het Turnhoutse: Jugendführer Axmann wil zelf zien hoe de vorderingen staan bij 'zijn' pupillen. Axmann is immers verantwoordelijk voor de Hitlerjugend in Duitsland (7).

Op 06 juni landen Britten, Canadezen en Amerikanen op de stranden van Normandië. De bevrijding begint. De luchtverdediging heeft meer werk, en ook het PLV wordt in alle omliggende gemeenten van Turnhout ingeschakeld. Zelfs de scouts van het VVKS worden vanaf 29 maart 1944 hierbij ingezet (20).

De Divisie SSHJ stuurt gedeelten van zijn eenheden in mei 1944 naar Evreux in Frankrijk, en zal in juli worden ingezet in Normandië in de Falaize-pocket (8) (10).

GFM von Rundstedt organiseert onder OB West zijn verdediging voor het ganse Westelijke Duitse front. Heeresgruppe B onder leiding van GFM Erwin Rommel tracht zo goed en zo kwaad als het kan de terugtrekkende Duitse soldaten te 'recupereren' voor een defensieve actie op een front van Zeeuws- Vlaanderen tot de Ardennen. Troepen die actief of op rust zijn, komen daarvoor in aanmerking.

Zo ook de 1^e SS-Panzer-Division Leibstandarte Adolf Hitler (ofwel LSSAH.) Deze was sinds mei 1944 op rust in onze streek. Zij kwamen van een zware veldtocht in het Noorden van Oekraïne bij Tarnopol. Zij waren ingedeeld in de algemene

Erwin Rommel

reserve van het OKW (8). Vanaf juni 1944 worden de rangen en het materiaal van de 1^e LSSAH terug aangevuld en komen ze onder het commando van Heeresgruppe B, sector 2 : Antwerpen – Maastricht (: VII Armeekorps). De kazerne van Turnhout en huizen in de omliggende gemeenten dienen als onderkomen. In onze gemeente worden verschillende huizen

opgeëist.

Korpsgeneraal Sepp Dietrich (I.SS-Pz.Korps) komt de afdelingen in de Kempen in de zomer van 1944 nogmaals inspecteren (44). Deze troepen hadden weinig respect voor have en goed. Willekeurige opeisingen en plunderingen kwamen voor. Vanop hun voertuigen schoten zij op huisdieren. Verschillende onderdelen van deze divisie vertrekken na de landing in Normandië naar Frankrijk. De ca. 5.800 soldaten die blijven waren: de SS-Werferabteilung 1 (min 1 batterij), de II.Abdt/SS-Pz.Art.Reg 1, de 5.Kp./SS-Flak-Abt. 1 (37 mm), de 3.Kp/SS, de 1.Pzgw.Kp./SS-Pz.Aufkl.Abt. 1, en verscheidene elementen van de SS-Pz.Reg. 1. Later kwamen er nog de bemanningen van de Panther-tanks en soldaten van het Mk.IVH-Abt.(7) (44)

De Geallieerde troepen rukken ondertussen steeds verder onze kant op. De kust tot Antwerpen wordt door het Canadese 1^e Leger ingenomen. De Britten strijden met hun 2^e Leger onder bevel van General Sir Miles Dempsey van Antwerpen tot Hasselt. Vandaar neemt het Amerikaanse 1^e Leger van Hodges het over. Samen vormen ze de 21^e Legergroep, geleid door

Montgomery, op weg naar Nederland en Noord-Duitsland. In juli 1944 vervangt Hitler het militaire bestuur door een burgerlijke overheid (19).

September 1944

Het vechten rond Antwerpen en Albert-kanaal begint. Op 15 september veranderde de Duitse bevel-voeringsstructuur: Heeresgruppe B wordt "H". De leiding komt onder GFM Model.

Op 4 september breekt een belangrijke en bloedige strijd uit te Geel Ten Aerd. De Duitse troepen houden daar hardnekkig stand tegen de 11^e Britse Armoured Division, o.l.v. Gen. Roberts. Dit is een onderdeel van het XXX^{ste} Britse Legerkorps van Gen. Horrockx.

Generaal Horrockx

Het kwam van Antwerpen en wilde via Turnhout naar Tilburg optrekken. Hun 50^e Northumbriandivisie kan de klus niet klaren. De troepen van Generaal Student vechten terug. De sinds

enkele dagen verantwoordelijke Luftwaffe-general Kurt Student krijgt het bevel over Heeresgruppe H/ VII-Armeekorps en laat belangrijke versterkingen via het Turnhoutse naar de streek komen (11). Alle Duitse soldaten die uit het Westen komen, worden in een verzamelcentrum te Turnhout onder

bevel gesteld van de aanwezige SS - officieren. Het ganse gebied komt onder het feitelijk commando van een oudere Genmj Karl Sievers.

Karl Sievers was bevelhebber over een verzameling van mansschappen die een kustverdedigingsdivisie moesten voorstellen: de 16^e Luftwaffefeld-Division en het 719^e D-ID. Ze bevatten mannen van boven de 40 en gezonde, maar niet voor frontdienst geschikte soldaten. In augustus hadden zij in Nederland opgevorderde paarden gekregen, waardoor ze enigszins konden bewegen (9). Student keert terug naar zijn hoofdkwartier te Oosterbeek in Nederland (19). Sievers heeft het geluk dat op ongeveer hetzelfde moment een andere, en al eigenlijke bejaarde Genlt. Kurt Chill met zijn 85^e D-ID Turnhout passeert. Hij is op terugtocht naar het Rijnland. In Turnhout wacht hij op bevelen, merk de chaos bij zijn collega's en biedt zijn hulp aan. Met zijn 85^e divisie en gedeelten van de 84^e en 89^e D-ID sluit hij tussen Massenhoven en Kwaadmechelen (32) het enigste gat in de bres tussen

Nederland en Noord-Duitsland. Het stafkwartier van Chill identificeert elke passerende soldaat, eventuele voertuigen en kanonnen en stuurt hen door naar verzamelpunten. Daar wordt hun specialisatie gevraagd en krijgen ze hun definitieve nieuwe eenheid (9). Horrockx heeft bevel gekregen 2 dagen halt te houden. De Duitsers profiteren ervan. Eén der grootste blunders: de kans om in één trek Nederland te bevrijden, vervliegt!

Kurt Chill

Nog méér troepen passeren onze gemeente op weg naar Turnhout: Student stuurt bijna al zijn para's, zo'n 20.000 man, van het 1e Paraleger: het 2e, het 3e (opleidingstroepen), 6e Regiment Fallschirmjäger (beste veteranen-regiment o.l.v de bekende Gen Von Der Heydte) en hun collega's van de 7e Division Fallschirmjäger (Gen Ertmann) Dit waren de restanten van de beruchte parachutisten die het Fort van Eben-Emael hadden ingenomen. Tevens komt het Hermann Göring-

opleidingsregiment vanuit Rotterdam. Al deze soldaten gaan dadelijk via Turnhout naar het front Geel – Beringen – Hechtel. Het VIIde Duitse Legerkorps stuurt nog een bonte mengeling van troepen: het 59^e (onvolledig, maar goed getraind) de 176ste ID die uit zieken en lichtgewonden bestaat (9), het 711^e, 71de, 716^e, 719^e, 245^e (onvolledig en van "onbekende kwaliteit"), 246^e, 347^e D-ID (11). De Duitsers zien hun kansen stijgen.

Parachutisten-generaal
Kurt Student

Tenslotte komt in begin september het 1^e SS-PzAA o.l.v. Otto Kumm (CO-Lehmann) bij ons aan. Zij trachten hun grote divisie te vervoegen. Zij krijgen echter nooit hun Schützenpanzerwagens (6 bis) ter beschikking en zij moeten noodgedwongen in het Turnhoutse verblijven (7) (15).

De 245^e D-ID wordt al op 07 september door Gen. Friedrich Christiaensen, die militair bevelhebber van Nederland was, aan het XV-de Leger van Gen Von Zangen toegewezen. Zij moeten in Nederland de achterhoede van Sievers dekken (9). Generaal Reinhard van het 88^e Legerkorps krijgt op 04 september

eveneens het bevel de zone Antwerpen-Hasselt te beveiligen. Met 1 infanteriedivisie en een bataljon Landstorm (: Nederlandse SS-ers) stelt hij zich in de zone Antwerpen –

Generaal Reinhardt

Hasselt op (16). Een gedeelte ervan zal Baarle-Nassau helpen verdedigen (32). De 719^e D-ID laat hij alle vervoer opeisen in Zuid-Nederland.

Te Geel werd op dinsdag 12 september de 50^e Northumbrian afgelost door de 15^e Scottish Division die tot het XII-Legerkorps behoorde. De situatie bleef kritiek. De Britten verschoven hun Legerkorpsgrenzen voor hun komende operatie van 16 september beter voor te

bereiden: Antwerpen (-Geel)- Turnhout kwam bij het XII-Legerkorps, Turnhout- Hechtel bij het XXX-Legerkorps. Oud-Turnhout vormde zo de meest westelijke zone van dit Legerkorps.

Op de licht bewolkte en droge 16^e september start de grootse operatie Market-Garden. Het XII-Legerkorps onder de Britse General Horrockx moet in deze planning over Kampfgruppe Sievers en Chill walsen. Zo wordt de linkerflank van de hoofdmacht (: het XX-Legerkorps) van de geallieerde troepen gedekt (9). Troepen van Gen Chill trachten vanuit Turnhout in Geel Ten Aerd, tesamen met de jagdpanthers van Major Sattlers Panzerjägerabteilung 559 de Britse troepen zoveel mogelijk tegen te houden (15).

Op 19 september moeten ca. 12.000 burgers het oostelijk deel van de stad en de wijde omgeving van de kanaalzones ontruimen. De Duitsers willen schootsruimte. (12) (15) (17). Bladel, Postel en het Arendonkse Voorheide worden bevrijd

op 22 september. Op 23 september komt het Duitse front onder bevel van het 67^e Korps (Gen. Otto Sponheimer) (32). Het Duitse front is stilaan in 2 gesneden. Maar het front Antwerpen-Arendonk houdt stand. De 719^e D-ID met Nederlandse Landstorm uit de Waffen-SS, en de 245^e D-ID van Gen Sander houden de 160^e brigade/53^e Welsh division te Reusel tegen tot 29 september. De Duitsers voorkomen dat het linkse flankgedeelte van Operatie Market-Garden lukt.

In de nacht van 23 op 24 september verlaten de troepen van Sievers Geel en Kasterlee. De bezetter begrijpt dat de situatie

niet te houden valt. Er ontstaat een discussie tussen de burgerlijke en militaire commandant. De eerste wil zich aan de Engelsen overgeven, de andere wil zich blijven verdedigen (12). In de voormiddag van zondag 24 september verlaat de 719^e D-ID van Sievers Turnhout en omgeving en steken het kanaal over. De stad is rond 14.00 uur zonder Duitse bezetter. Lang duurt het dan niet voordat de Britse 49^e Br-W.R.D. hen achterna komt. Op hun kledij dragen zij een poolbeer.(15) Dit refereert naar hun oorspronkelijke standplaats Ijsland. Zo noemden ze dan ook de "Polar Bears, niet te verwarren met de Poolse soldaten die later in onze streek vechten.

Gen. Baker 49ste WRD

In de ochtend van zondag 24 september komt rond 10.10 uur het B-Squadron van het 49^e Britse W.R.D. onder leiding van

Kenteken 49th
(West Riding)
Division

de kolonels Newton en Eykin in de stad aan. Kort daarop rijden de 156^e Field Company van de Royal Engineers, de Royal Scotch Fusilliers en eenheden van dezelfde 49^e Br-ID Turnhout binnen (12).

Doch zo eenvoudig ligt het niet. Op dinsdag 26 september ondernemen het 731^e Grenadierregiment en Kampfgruppe Bucholz, tesamen met eenheden van het 711^e ID, 346^e ID en 719^e ID nog tegenaanvallen (15) (17). Troepen van de 2^e Canadese Infanteriedivisie met panters, de Poolse 1^e Pantserdivisie en Britse soldaten houden hen tegen.

Bevrijders in een Daghound Armoured Car op de Markt van Turnhout

De 2^e Canadese ID van Gen Foulkes, onderdeel van het 1^e Canadese Legerkorps (o.l.v. Gen. Grerar) jaagt de Duitsers van twee kanten op: vanuit Antwerpen en vanuit het bruggehoofd Rijkevorsel. Die brugovergang is in de vroege en regenachtige ochtend van maandag 25 september door de 56^e Brigade van de 49^e Britse ID genomen. De Duitsers waren even uit hun lood geslagen, doch vielen het bruggehoofd stevig aan. Het kon zich dan ook niet echt fel uitbreiden. Net op dat moment werd ook de Duitse leiding vervangen: Gen. Sievers ging op ziekteverlof en werd door Lt-Gen Eugen-Felix Schwalbe vervangen. Die kwam pas 's avonds aan. (32) Gen Crerar wordt omwille van dysenterie op 26 september vervangen door Gen Simonds (43). Vanuit Antwerpen en Tilburg worden Duitse versterkingen aangevoerd om het gat in de frontlinie te dichtten. Het bruggehoofd blijft behouden, doch met moeite. Wat veronachtzaamd was, moest nu wel echt gebeuren: de haven van Antwerpen moet volledig bevrijd worden van enige Duitse aanvalsmogelijkheid (29). Daarom wordt er vanuit onze streek een hernieuwde aanval gelanceerd: De 2^e ID van het 1^e Canadese Legerkorps (o.l.v. Gen. Grerar) "leent" met een brigade op 28 september deze overgang om naar Roosendaal door te stoten. Ze laten aan de Turnhoutse kant de 6^e Infanteriebrigade, een regiment verkenners en nog enkele eenheden van het 10^e Regiment Pantserwagens aan hun rechterflank om het contact met de Britse 49^e ID te Turnhout te verzekeren (29).

De Geallieerde Legers drijven rond 25 september – 01 oktober vanuit het Zuiden (Geel), het Westen (Rijkevorsel, Merksplas) en het Oosten (Neerpelt- Mol) stilaan de troepen van het 716^e D-ID, het 731^e Grenadierregiment/711^e D-ID (32) en het 2^e bataljon van het 6de Fallshirmjägerregiment Panzerjäger-

abteilung 559 en Sturmgeschützbrigade 255 over het kanaal naar Baarle-Nassau / Nederland Dit is het gevolg van de druk die uitging van de Operatie Market-Garden die op 16 september van start was gegaan. Het verloopt moeizaam.

De strijd is niet zomaar gestreden: een nieuwe Duitse Gen Schwalbe komt met het 743^e Regiment de splitsing van de 719^e D-ID voorkomen en graaft zich in de zone Merksplas-Zondereigen in. Britten, Polen en Candezen zullen vanuit het bruggenhoofd Merksplas en via Oud-Turnhout-Ravels het verzet proberen te breken.

De Duitsers geven het niet zomaar op. De resten van de 84^e, 85^e en 89^e ID, samen met het 6^e Regiment Fallschirmjäger dat te Arendonk het 6^e Welsh Division had tegengehouden, willen zo goed mogelijk stand houden als "Kampfgruppe Chill"(14) (17). Zij vechten met een sterke verbetering.

Voor de burgerbevolking is na 24 september de grootste dreiging geweken. De geëvacueerden kunnen terugkeren naar hun beschadigde en geplunderde huizen. De diensten zoals openbaar vervoer en postbedeling waren nog ontregeld, doch werden door alternatieven opgelost (15). De scouts verzorgen voor korte tijd vanaf 29 september de postverbinding tussen Turnhout en Mol via Oud-Turnhout (21). De tramverbinding Turnhout - Oud-Turnhout - Arendonk kan niet verzorgd worden: de Duitsers hebben alle bruggen, groot of klein, vernield (23). Op die zelfde 29^e september komt het 9ste bataljon Jagers van de 1^e Poolse Pantserdivisie in het Turnhoutse aan. (15) Poolse soldaten worden ook in onze gemeente gelegerd.

Op 1 oktober wordt na hevige gevechten de Nederlandse grens bereikt. Kampfgruppe Chill was ondertussen al vervangen door Kampfgruppe Stein, die met verbetering zich in Alphen en

Ulicoten blijven verdedigen (22). Via een omtrekbeweging langs Weelde-Station kunnen de Polen (zie foto) er omheen geraken.

Zij kregen nog steeds steun van de uit het Turnhoutse verdreven 2^e bataljon van het 6^e Fallschirmjägerregiment. Met het antitankgeschut van de 715^e ID en sturmgeschützbrigade 255 lanceerden ze zelfs nog op 1 oktober een tegenaanval naar Turnhout. Zij stoten op eenheden van A-squadron van de Poolse 24^e Hulanen (15). Turnhout en Rijkevorsel krijgen om de belangrijke strategische waarde van de doortocht naar Breda en Tilburg extra middelen.

Voor de burgers van Ravels en Weelde komt de bevrijding op 03 oktober. In de voormiddag rond 10.00 uur wordt Ravels bevrijd door Britse troepen van de 49^e W.R.D. De soldaten leggen eerst een grote Bailey-brug over het kanaal. Alle troepen passeren het Oud-Turnhoutse Oosthoven. Omstreeks 14.30 uur komt Weelde aan de beurt. Hier zijn het een zestal tanks van de Poolse 1^e Pantserdivisie die vanuit Weelde-Station aan komen gereden en tesamen met de Britten ter plaatse arriveren. Poppel is een moeilijker geval: daar zitten de Duitsers nog tot de 5de oktober in de bossen. Het 4^e Britse Lincolnshire en ondersteunende Canadese tanks worden door bataljon I/937/245eID zelfs terug geslagen. (30) (31) (32).

Om Poppel - Baarle en Arendonk wordt een verbetering strijd gevoerd. De Duitse para's van Von der Heydte en Kampfgruppe Chill houden de weg naar Tilburg dicht tot 08 oktober.

Vanuit de kant van Rijkevorsel wordt de noordkant van het kanaal stelselmatig gezuiverd. Hierbij worden troepen ingezet van het ¼ th King's Own Yorkshire Light Infantry en de 49ste R.W.divisie die al in Turnhout was (15). Onderdelen van het

de 2^e Candese ID en de 1^e Poolse Pantserdivisie helpen hierbij. Deze operatie was nodig om de Geallieerden met een boog naar Zeeuws-Vlaanderen te kunnen laten trekken. Tevens was het nodig om na de gedeeltelijke mislukking van Operatie Market-Garden, de lijn Bergen-op-Zoom – Breda – Tilburg in te nemen.

Vanaf 16 oktober werd het gebied rond Turnhout dan ook herverdeeld over de troepenmachten. De demarcatiezone snijdt in Oud-Turnhout het gehucht Oosthoven in twee: Het 1e Canadese Leger/2e Candese Korps krijgt de linkerkant van de weg Turnhout-Tilburg. Het 2e Britse Leger/1e Britse Korps krijgt de rechterkant van de weg. De 49e ID die in het Turnhoutse is sinds 4 september, zal méé de aanval inzetten op 20 oktober richting Roosendael. De 1e Poolse Pantserdivisie trekt richting Breda. Twee dagen later zijn de belangrijkste doelen gehaald. De Duitsers zijn niet meer in onze streek. (29)

Op 20 oktober wordt het gebied nog eens verdeeld: de Canadezen komen in de zone links van de woonkern Poppel – Arendonk – Retie. Het 2^e Britse Leger schuift naar rechts op. Zij gaan naar Eindhoven toe. Zij staan nu tegenover het Duitse 15^e Leger onder bevel van Gen. Von Zangen.(32). Einde oktober 1944 is in onze streek het gevaar ter land definitief gedaan. De miskleum om in september 1944 niet direct door te stoten, zorgde voor een zware strijd in de omliggende gemeenten van Oud-Turnhout, waarbij deze als inkwartiering en doorvoergemeente diende.

Bronvermelding:

- (1) Gérard., Jo: België 1940-1944 tijdens de bezetting; Hasselt, Orbis / Heidelberg nv. 1974 , 1ste druk.
- (2) Uit: Gazet Van Antwerpen van 10 mei 1986 – Geerts., R. ; Ravels
- (3) Williams., J.: Pantserpitsen tegen Frankrijk en België zomer 1940: de Duitse inval; Antwerpen, Standaard, 1976 1ste druk.
- (4) Chant., Chr. And others: Hitler's generals and their battles; Essex (U.K) and Turnhout (B); Proost, 2nd edition by Leisure Books.
- (5) Steenbeek., W.: Rotterdam De Duitse inval in Nederland; Antwerpen, uitgeverij Standaard; 1979, 3de druk
- (6) Keegan., J.: Guderian pionier van het pantserleger; Antwerpen, Standaard, 1975 , 1ste druk.
- (6bis) Uit (6): het voertuig type Sonderkraftfahrzeug Sd Kfz 251/?
- (7) Hessler., Th.: emailcorrespondentie, december '01 – april '02 via www.feldgrau.com
- (8) Pipes., J. website www.feldgrau.com ; 1996-2002.
- (9) Farrar-Hockley., A.H.: Arnhem parachutistenvallen uit de hemel; Antwerpen, Standaard;1972 , 5de druk.
- (10) Keegan., J.: De Waffen SS; Antwerpen, uitgeverij Standaard; 197?; ?ste druk
- (11) Farrar-Hockley., A.H.: Kurt Student de parachutistengeneraal; Antwerpen, uitgeverij standaard, 1976, 5de druk.
- (12) Clemen.van., Sam: uit artikel in Taxandria 1998 nieuwe reeks LXXX uitgegeven te Turnhout door Taxandria heemkundekring,blz 124-143; stadsarchief Turnhout.

- (13) Taghon., P.: mei 1940 de achtiendaagse veldtocht; Tielt, uitgeverij Lannoo, 1989, 2de druk en/of de Fransatolige uitgave mai 40 Bruxelles, éditions Racine, 2000, 2e édition
- (14) Mertens., I.: Oud-Turnhout, de tijd van toen; uitgave van Heemkundekring Corsendonca vzw., Oud-Turnhout; 1998.
- (15) Taghon., P.: België 1944 de bevrijding; Tielt, Lannoo, 1993, ? druk.
- (16) Busmann.Star., C.W.: De bevrijding; Rotterdam; Lecturama, 1978.
- (17) Melis., Georges: Duitse bunkers van WO I langs het kanaal Dessel-Schoten ; artikel in "Vesting", tijdschrift van de Simon Stevinstichting vzw.; Kwartaaltijdschrift nr 2001-3; blz 02-21
- (18) Het Laatste Nieuws, 12de jaar, nr 134, van maandag 13 mei 1940, blz.2, in het artikel: nuttige inlichtingen voor de bevolking.
- (19) Paape., A.H drs., e.a.: Handboek van de Tweede Wereldoorlog; Weert, uitgeverij Smeets Offset bv., 1980; 1ste druk.
- (20) Stad Turnhout, brief Passieve Luchtverdediging, 24 maart 1944, nr 6590, V.E./V.M. aan Dhr. Karel Verheyen, districtcommissaris VVKS (Vlaams Verbond der Katholieke Scouts); copij eigen archief.
- (21) VVKS District Kempen; brief van Karel Verheyen, 29 september 1944 aan Jos Vangenechten te Geel; copij eigen archief.
- (22) "Ons weekblad", weekblad te Alphen en Riel, vrijdag 21 april 1989, blz. 19.
- (23) Uit: Gazet Van Antwerpen van donderdag 28 september 1944, jaargang 51, nr.20, voorpagina; artikel: In de bevrijde Kempen.

- (24) Price., A.: De Luftwaffe; Antwerpen, Standaard, 1994, herdruk.
- (25) Caidin., M.: Messerschmitt 109; Antwerpen, Standaard, 1978, 2de druk.
- (26) Sweetman., J.: Schweinfurt nederlaag van de B-17's; Antwerpen, Standaard, 1977, 1ste druk
- (27) Cles., J.: V-Bommen op Antwerpen; Antwerpen, Standaard, 1984, 2de druk.
- (28) Kredietbank nv.: wegenkaart van België; Brussel, Boka nv., 195?
- (29) Baldeweyns., A e.a.: de kanonnen van Walcheren; Gent, drukkerij Het Volk, 1977, 1^e druk
- (30) Heemkundekring Poppel
- (31) Heemkundekring Ravels
- (32) Didden., J. e.a.: Brabant bevrijd; Hulst, Van Geyt Productions, 19??
- (33) Gorp. Van., H.: Doei en despotie Arendonk in oorlog en bevrijding; Kruishoutem, Vanderhaegen, 1991, 1^e druk.
- (34) Corsendonca: Zo was Oud-Turnhout; Oud-Turnhout, 1981.
- (35) Corsendonca: 50 jaar parochie Zwaneven; Oud-Turnhout, 2001.
- (36) Corsendonca: Oud-Turnhout en zijn verleden deel 1; Oud-Turnhout, 1983.
- (37) Verhoeyen., E. e.a.: Het minste kwaad; Kapellen, uitgeverij Pelckmans i.o.v. dnb, 1990, 1^e druk.
- (38) Corsendonca: Oud-Turnhout en zijn verleden deel 2; Oud-Turnhout, 1985.
- (39) Elsevier: Kroniek van de 20^e eeuw; Amsterdam, Elsevier, 1985.

- (40) Reider., F.: geschiedenis van de S.S.; Antwerpen, E.B, 1985, 1^e druk.
- (41) Wilde. De., M.: de kollaboratie deel 1; Kapellen, dnd, 1985
- (42) Proost., C: Oorlog over ons dorp; heemkundige Kring Kasterlee-Lichtaart-Tielen, 1994
- (43) Moulton., J-L.:De slag om Antwerpen en de Schelde 1944-'45;Baarn, Hollandia, 1979
- (44) Vincx.,J.: Hoe Herentals de Tweede Wereldoorlog beleefde – 1940-1945; Tessenderlo, Antiqua, 1994;
- (45) Interview:dhr en mevr Bourgonie, Turnhout, februari 2002.
- (46) Trehwitt., P.: Armoured fighting vehicles; Kent, Grange books, 2001, 2nd edition
- (47) Stessens., Christophe, uit artikel in Taxandria 2001 Nieuwe reeks LXXIII, uitgegeven te Turnhout door Taxandria Heemkundekring, blz 115-203, in bezit heemkundekring Corsendonca
- (48) Generaal Kriebel was voor de oorlog militair-attaché. In de laatste maanden van de oorlog was Kriebel bevelhebber van Wehrkreiss VII (omgeving München) en werd er na ziek te zijn geworden, medio april 1945 afgelost. Bron: www.moosburg.org/info/stalag/koller2.html van 17 mei 2002.; <http://www.vex.net/~nizkor/hweb/imt/tgmwc/tgmwc-16/tgmwc-16-154-03.shtml> Nürnberg processen, 13 juni 1946, 3de deel, blz 202 van 17 mei 2002.
- (49) SOMA / CEGES – Studie-en documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij – Brussel - microfilm T315/rol 962 US War Department – uittreksels uit het veldrapport van de 56^e ID. van 14 mei 1940

- (50) SOMA / CEGES – microfilm T315/rol 962 US War Department – uittreksels uit voorbereidende rapporten (.././1940) en velddagboek van de 56^e Duitse infanteriedivisie.
- (51) I/JG51 en 20: Erste Gruppe/Jagdgeschwader 51 en 20: Een Jagdgeschwader is een wing van gevechtsvliegtuigen, het grootste tactische luchtmachtgeheel bij de Luftwaffe en had ca. 120 gevechtsvliegtuigen. Elke wing kende tot 4 groepen (gruppe) van gevechtsvliegtuigen. Jafü (of jagdfliegerführer) is de operationele commandant die het effectieve bevel tijdens de actie voerde.
- (52) De Vos Luc, burchten en forten en andere versterkingen in Vlaanderen; Leuven, Davidsfonds, 2002

CORSENDONCA

Corsendonca

Corsendonca is het ledentijdschrift van de Oud-Turnhoutse Heemkundekring "Corsendonca". Het verschijnt viermaal per jaar en is geregistreerd onder het nummer ISSN 0779-5785.

Losse nummers zijn verkrijgbaar voor de prijs van 2,50 Euro.

Lidmaatschap

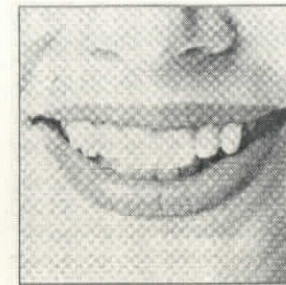
Het lidgeld bedraagt 7,50 euro per jaar. Men kan steeds lid worden door storting van dit bedrag op rekening **646-6074380-60 t.n.v. Heemkundekring Corsendonca**. U ontvangt dan niet alleen het ledentijdschrift, maar u krijgt ook steeds een flinke korting bij een nieuwe publicatie.

Contact adressen

Wim van Hout, Polderstraat. 30	tel: 014/41.65.72 e-mail: wim.van.hout@advalvas.be
Jan Sels, Draaiboom 98	tel: 014/45.18.12 e-mail: sels.jan@skynet.be
Hugo Miguet, Sprinkhaanweg 4	tel: 014/45.10.88 e-mail: miguet.hugo@pi.be
Rudy Cornelis, Polderstraat. 57	tel: 014/42.65.85 e-mail: RCornelis@advalvas.be
Leo van Hooghten, P. Dielsstraat 23	tel: 014/45.22.56 e-mail: leo.vanhooghten@ping.be
Roger Haeseldonckx, Werkendam 142	tel: 014/41.96.08

delta lloyd

BELEGGINGSADVIES

ONS DOEL, UW GLIMLACH

**KANTOOR OOSTHOVEN
POLDERSTRAAT 29
TEL. 014/41 16 35**